

ПРАВО

ЮРИДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

України

Науково-практичне фахове видання

Засноване у 1922 році

Видається щомісячно

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 17414-6184П

Передплатний індекс: 74424

Адреса редакційної колегії:
04107, м. Київ
вул. Багговутівська, 17–21
Тел.: 0 (44) 537-51-00
E-mail: info@pravoua.com.ua

Головний редактор:
Святоцький О. Д.,
доктор юридичних наук,
професор,
академік НАПрН України

ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ПРАВО УКРАЇНИ» внесено до:

- **Переліку фахових видань у галузі юридичних наук** (наказ Міністерства освіти і науки України від 15 квітня 2014 року № 455);
- **Міжнародної наукометричної бази даних «EBSCO Publishing, Inc.» (США)** (Ліцензійні угоди від 16 травня 2013 року та 1 травня 2015 року);
- **Міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща)** (листопад 2014 року);
- **Міжнародної наукометричної бази даних «HeinOnline» (США)** (Ліцензійна угода від 11 січня 2016 року).

ЗАСНОВНИКИ ЖУРНАЛУ

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Конституційний Суд України
Верховний Суд України
Вищий господарський суд України
Генеральна прокуратура України
Міністерство юстиції України
Спілка адвокатів України

ВИДАВЕЦЬ

© Видавничий Дім «Ін Юре»

10/2016

**ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ —
ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА:
ДОСВІД ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ
(ЦИВІЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

А. КОСТРУБА

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права
Юридичного інституту
(Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника)*

Право виступає у ролі складного соціоюридичного явища, основне призначення якого полягає в регламентації найбільш важливих сфер суспільного буття, їх належної реалізації. Досягнення такого результату відбувається шляхом правового регулювання суспільних відносин як найбільш ефективного засобу їх упорядкування.

Свого часу видатний теоретик права радянського періоду Л. Явич писав: «Специфіка правового регулювання полягає саме в тому, що це такий вплив на суспільні відносини, який пов'язаний зі встановленням юридичних прав та обов'язків їхніх учасників, з використанням таких прав і виконанням цих обов'язків. Саме в здійсненні права полягає мірило його дієвості, яке залежить не тільки від досконалості самої юридичної норми, а й найбільше від налаштування на її дотримання суб'єктів права. Крім здійснення права (об'єктивного і суб'єктивного) немає правового регулювання...» [1, 35].

© А. Коструба, 2016

Продовжуючи думку вченого, зазначимо, що розглядаючи правове регулювання суспільних відносин з точки зору процесу, воно має свій початок, реалізацію і завершення. Дієвість цих компонентів юридичної активності забезпечується відповідними правовими засобами досягнення результативності правового регулювання, які формують відповідний правовий механізм.

Проблемні питання правового регулювання суспільних відносин, ефективність його функціонування є предметом галузевого інтересу вчених різних напрямів правової науки. Проте транспарентність цієї правової категорії, її міждисциплінарний характер дозволяє розглянути її за межами однієї наукової дисципліни.

Запровадження у юридичну науку принципу додатковості, запропонованого Н. Бором у 1927 р., дає можливість адекватно пізнати феномен правового регулювання суспільних відносин, його частин через аналіз у системах, які взаємовиключають одне одного. Одним

із таких елементів правового регулювання суспільних відносин є «правозастосування» як інструмент забезпечення результативності правового регулювання у приватноправовій площині, встановлення природи і значення якого є предметом цієї наукової статті.

Окремі питання правозастосовної діяльності досліджували у наукових працях представників публічно-правових галузей юридичної науки — С. Алексєєв, В. Копейчиков, В. Лазарєв, О. Лейст, П. Недбайло, О. Якуба та ін. На сучасному етапі розвитку юриспруденції природа правозастосовної діяльності, її місце в системі правової діяльності держави досліджується у працях Д. Бахраха, Ю. Битяка, В. Колпакова, Н. Оніщенко, П. Рабіновича, О. Скакун та ін. При цьому в цивільному праві України окреслені питання є малодослідженими. Проте розкриття природи правозастосування, форм його реалізації в цивільно-правовій доктрині дозволяє підвищити аксіологічний характер права, окреслити його нові можливості, дати відповідь на прикладні запитання, які не вирішені на сьогодні, зокрема питання ефективності дії механізму правозастосування у правовому регулюванні цивільних відносин.

Розглядаючи правове регулювання суспільних відносин, варто зазначити, що закономірним є факт спочатку виникнення суспільних відносин, а вже потім їх санкціонування нормами права, надання їм статусу правових відносин.

Зокрема, С. Алексєєв визначив три стадії правового регулювання: а) регламентування суспільних відносин, що потребують правового опосередкування; б) дії юридичних норм, у результаті яких виникають, змінюються чи припиняються суб'єктивні цивільні права, юридичні обов'язки, правові відносини в цілому; в) реалізація суб'єктивних цивільних прав та юридичних обов'язків [2, 34].

У разі необхідності регулювання тих чи інших відносин нормами права дер-

жава, створюючи їх, впроваджує правове регулювання відповідних суспільних відносин. З цієї стадії правового регулювання виникає правова модель юридичного факту, настання якого призводить до виникнення правових відносин.

У подальшому збіг фактичної обставини дійсності із правовою моделлю поведінки призводить до встановлення правових відносин між учасниками та їх відповідне юридичне оформлення. Учасники таких правовідносин починають вчиняти юридичні дії у межах моделей правомірної поведінки, визначених нормами права, або іншим правовим регулятором (цивільно-правовий договір). Інакше кажучи, якщо на першій стадії правового регулювання суспільних відносин закладається модель поведінки учасників правовідносин, то на другій стадії вказана модель набуває належного правового оформлення і тим самим створюються умови для її подальшої реалізації.

На третій стадії правового регулювання таких відносин відбувається реалізація суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків. Її сенс полягає у здійсненні прав і виконанні обов'язків учасників правовідносин у реальному житті в межах узгодженої ними юридичної програми дій.

На цій стадії досягається мета правового регулювання, яка проявляється в упорядкуванні суспільних відносин, забезпечується їх результативність. Реалізацію права слід розглядати як правомірні дії, які учасники правових відносин виконують у певному місці, в певний строк і послідовності за допомогою механізму здійснення правового припису.

У процесі цієї діяльності зафіксований зміст правових відносин вичерпується, оскільки здійснення суб'єктивних цивільних прав поступово припиняє виконання юридичних обов'язків, що їм кореспондують, і навпаки. У результаті цього суб'єктивні цивільні

права, юридичні обов'язки, а також цивільні правовідносини в цілому припиняються. Таким чином, реалізація норм об'єктивного права – це завершення процесу правового регулювання суспільних відносин, його безпосередній результат.

Отже, кожна стадія правового регулювання суспільних відносин розглядається як окрема мікросистема, в межах якої відбувається формування запрограмованого завдання та його вирішення. *Циклічна завершеність і відносна автономність цього типу правових відносин є умовою стадійності їх правового регулювання.*

Поступова зміна стадійності правового регулювання конкретних правовідносин, на думку автора, пов'язана з їх структурно-змістовним вичерпанням. Інакше кажучи, створення норми права в першій стадії правового регулювання відбувається у межах відповідних публічних правовідносин. Їхня мета – результат нормотворення, досягнення якої супроводжується прийняттям правового акта. Автономність таких правовідносин від правовідносин у межах іншої стадії пов'язана з характером предмета їх правового регулювання, суб'єктивним складом тощо.

До речі, на третій стадії правового регулювання суспільних відносин циклічна завершеність полягає в їх регулятивному характері, який має вже приватноправове навантаження. У свою чергу, їх автономність пов'язана із самостійною метою правового регулювання цивільних правовідносин, яка диференційована від суспільних відносин у межах першої та другої стадій правового регулювання.

Необхідно зазначити, що С. Алексєєв вказував на можливість формування четвертої стадії правового регулювання суспільних відносин – стадії застосування права. Її методологічна основа полягає у забезпеченні чи реалізації права або у формуванні правовідносин нового змісту. На цій стадії компетент-

ний орган видає власний індивідуальний акт [3, 26].

Не оспорюючи коректність наукової позиції С. Алексєєва, яка, на нашу думку, відповідає загальному підходу до дослідження проблеми правового регулювання суспільних відносин, зазначимо, що стадійна самостійність правозастосування у правовому регулюванні є перебільшеною. Безумовно, точка зору С. Алексєєва має рацію в контексті загальнотеоретичного або адміністративно-правового аналізу структури правового регулювання суспільних відносин, де правозастосування становить основу їх публічно-правової активності. Однак розглядаючи правозастосування у прикладному аспекті приватноправового характеру, його місце слід встановити, беручи за основу ознаки автономності і циклічної завершеності стадій правового регулювання суспільних відносин. За недоведеності іншого *в приватному праві України правозастосування має службовий характер у межах стадії правореалізації.* Розглянемо такий науковий підхід детальніше.

Реалізація права – складний процес впорядкування суспільних відносин, перетворення правових норм у реальне життя. Така складність опосередковує багатогранність форм їх прояву. Аналіз систематизованих наукових досліджень з цієї тематики свідчить, що проблема класифікації форм реалізації права в юридичній науці сьогодні залишається дискусійною (Ю. Бро, В. Горшенев, П. Недбайло, М. Орзіх, А. Піголкин, Л. Явич та ін.) [4, 15–17]. Незважаючи на багатогранність правової класифікації форм реалізації права, загальним для них є те, що в основу критерію покладено категорії примусу і дозволу. Традиційним є підхід, в якому реалізація права розглядається у таких формах, як дотримання, використання і застосування [2, 93–94]. У цьому слід погодитися з С. Алексєєвим. Отже, в наведеній класифікації закріплено суттєве досягнення юридичної науки –

за посередництвом визначених форм правореалізації встановлюються способи діяльності учасників правовідносин у межах сформованої ними мети правового регулювання, вдосконалюється механізм правової комунікації. Водночас помилковим є залишення без уваги таких форм реалізації права, як правовиконання і правоприпинення, які також супроводжують рух правових відносин.

Слід звернути увагу на те, що як форми реалізації права С. Алексєєв розглядає застосування права, тобто співвідносить поняття «реалізація права» і «застосування права» як загальне і часткове. З огляду на зазначене, необхідно визнати, що або виокремлення правозастосування як самостійної стадії правового регулювання суспільних відносин на рівні з правореалізацією є помилковим, або застосування права не може бути компонентом його реалізації. У будь-якому разі протиріччя в двох наведених наукових працях С. Алексєєва є очевидним: не може мати самостійне (об'єктивне) значення явище, яке є одночасно складовим іншого, яким воно суб'єктивується.

Подальший розвиток теорії вченого в дослідженнях інших фахівців (О. Малько, М. Марченко, М. Матузов та ін.) теж не дає відповіді на спірне питання співвідношення понять «застосування права» і «реалізації права», визначення їхнього місця в структурі правового регулювання суспільних відносин [5, 96–110; 6, 727–729].

У приватному праві України, на відміну від галузей публічного права, реалізація суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків учасників правовідносин здійснюється дисипативно, без впливу держави на їхній характер і зміст. Переважно це відбувається у формі дотримання (пасивна діяльність учасників правовідносин, яка полягає в утриманні від вчинення юридичних дій) і використання (активні дії учасників правовідносин, які

полягають у реалізації наданих можливостей). Але необхідно мати на увазі, що весь процес правового регулювання складається із правотворчості і правореалізації. Органи державної влади приймають правові акти, які реалізуються учасниками конкретних правовідносин. Незважаючи на самостійність вказаних сфер, їх протилежність (протиставлення абстрактного і дійсного), вони мають тенденцію до дифузії. Правореалізація забезпечується правозастосуванням. У свою чергу, правозастосування набуває свого вираження у процесі правореалізації.

Інтеграційною ознакою правозастосовної діяльності є скерованість різних видів правової діяльності органів державної влади, їх посадових осіб на реалізацію суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів учасників правовідносин у конкретних умовах [7, 88]. Інакше кажучи, правова природа правозастосування обумовлена правом й об'єктивною необхідністю впливу на поведінку учасників цивільних правовідносин з метою забезпечення їхньої відповідності правовій моделі. *Підставою правозастосування у процесі реалізації цивільних правовідносин є такий характер їх розвитку, реальність і належність якого внаслідок соціальної цінності забезпечується індивідуально-правовим приписом органу публічної влади.* Вона проявляється у разі: а) необхідності державного впливу на розвиток цивільних правовідносин з метою забезпечення суспільного інтересу; б) наявності спору про факт і право під час реалізації цивільних правовідносин; в) неналежного виконання цивільно-правових обов'язків; г) вчинення делікту.

Тобто, як свого часу з'ясував В. Горшенев, правозастосовна діяльність є необхідною при обставинах компліментарного характеру. Такі обставини визначають позитивну функцію правозастосовної діяльності, яку вчений іменує правонаділяючою (забезпечує

виникнення або зміну суб'єктивного права і юридичних обов'язків, доповнюючи фактичний склад ще одним юридичним фактом, який змінює правове становище суб'єктів). Крім того, діяльність із правозастосування породжують обставини негативного порядку (наявність спору про факт і право, неналежне виконання цивільно-правового зобов'язання, делікт). Ці обставини обумовлюють існування другої функції процесу правозастосування – правоохоронної (усунення перешкод для реалізації суб'єктивного права і скерованість на поновлення порушеного стану) [8, 167].

Таким чином, наведене свідчить, що правозастосування є *етапом на стадії правореалізації правового регулювання цивільних відносин*. Реалізація суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків у приватноправових відносинах може бути забезпечена присутністю органу державної влади, який має відповідні компетенцію і повноваження, але переважно це відбувається за його відсутності. Ця теза теж посилює позицію автора про те, що правозастосування не є самостійною стадією правового регулювання цивільних правовідносин, проте є елементом стадії правореалізації чи іншої стадії правового регулювання, у межах якої досягається встановлений правовий результат діяльності учасників цивільних правовідносин (стадія правозахисту).

Правозастосування як форма (етап) правореалізації в процесі правового регулювання цивільних правовідносин специфікує стадію правореалізації публічно-правовим характером відносин. Аргументом на користь вказаного є:

а) в процесі правозастосування існуючі цивільні правовідносини ускладнюються появою самостійного суб'єкта (орган державної влади або місцевого самоврядування), який не є учасником спірних правовідносин, але не може не впливати на їхню дійсність і результативність;

б) у такого суб'єкта й учасників цивільних правовідносин різна ступінь правової активності. Діяльність учасників цивільних правовідносин скерована на досягнення визначеного ними правового результату, натомість як діяльність органа публічної влади впорядковує ці відносини, не впливаючи на волевиявлення їхніх учасників;

в) цивільні правовідносини, які потребують відповідного регулятивного публічно-правового втручання, виступають правовою підставою виникнення відповідних адміністративних правовідносин у сфері управління. Вони є похідними від цивільних, але абстрактними від останніх. Абстрактність таких адміністративних правовідносин пояснюється прийняттям індивідуального правового акта органом управління, змістовний результат якого не залежить від впливу на нього з боку учасників відповідних цивільних правовідносин.

У межах зазначених адміністративних правовідносин відбувається встановлення фактичних і юридичних обставин, прийняття адміністративного рішення, яке має приватноправовий характер, його процесуальне оформлення [9, 19]. Прийняття такого індивідуального правового акта в процесі правозастосування є регулятивним юридичним фактом, який забезпечує подальший розвиток цивільних правовідносин, які згенерували похідні (адміністративні).

Однак можливим є й зворотній процес. Так, прийняття судового акта про визнання права власності на майно за однією особою позбавляє іншу її речового права. У зв'язку з цим правове регулювання речових цивільних правовідносин щодо такої сторони припиняється під впливом акта правозастосування. При цьому правозастосовна діяльність органа державної влади України обумовлена іншими речовими правовідносинами, права учасника в межах яких були порушені, що й при-

звело до такого виду правозастосування. Правозастосування у цьому випадку не може бути етапом стадії правореалізації, оскільки не має в собі відповідної методологічної основи, скерованої на упорядкування і реалізацію цивільних правовідносин.

Природа такого правозастосування пов'язана з порушеннями інших правовідносин. Відповідне юридичне навантаження *правозастосування отримує в межах іншої стадії правового регулювання цивільних правовідносин – стадії правозахисту, етапом якого воно стає*. Порушені цивільні правовідносини генерують правозастосовну діяльність суду. Прийняття судового акта корегує мету правового регулювання цивільних правовідносин, яка була деформована на стадії правореалізації, поновлює суб'єктивні цивільні права, забезпечує захист правового інтересу особи.

Крім того, подібна ситуація може виникнути при прийнятті спеціальними суб'єктами публічного права (Антимонопольний комітет України) індивідуальних правових актів про припинення недобросовісної конкуренції, офіційного спростування за рахунок порушника поширених ним неправдивих, неточних або неповних відомостей тощо (ст. 30 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції») [10]. У результаті прийняття індивідуального правового акта не забезпечується подальша реалізація цивільних правовідносин, тому що позитивна правозастосовна діяльність Антимонопольного комітету України не обумовлена ними. Відбувається захист інших правовідносин, які потребують правозастосовної діяльності відповідного органа управління.

Таким чином, правозастосування у правовому регулюванні цивільних правовідносин – це публічно-правова діяльність органа управління України, його посадових осіб, яка скерована на реалізацію його компетенції у відповідній процесуальній формі щодо упорядкуван-

ня цивільних правовідносин з метою забезпечення їхньої стабільності та результативності.

Інакше кажучи, правозастосування як етап стадії правореалізації правового регулювання цивільних відносин є проявом публічно-правового визнання їх приватноправових наслідків. Наведена діяльність державного органу є необхідною як засобу забезпечення досягнення мети правового регулювання цивільних правовідносин, визначеною сторонами на стадії правовстановлення. У такому разі задоволення інтересу у суспільства або учасника цивільних правовідносин забезпечується за допомогою вольових юридичних дій суб'єктів владних повноважень.

Так, відповідно до статей 26 і 27 Закону України «Про захист економічної конкуренції» учасники узгоджених дій і концентрації в процесі реалізації певних цивільних правовідносин звертаються до Антимонопольного комітету України чи його територіальних відділень із метою отримання індивідуального правового акта в процесі правозастосування. Органи Антимонопольного комітету України за результатами розгляду відповідних заяв приймають рішення, якими впорядковується подальша реалізація відповідних цивільних правовідносин [11].

Аналогічна за природою правозастосовна діяльність органу управління, в результаті якої проводиться державна реєстрація прав на нерухоме майно, встановлення обтяжень за договором іпотеки, проведення державної реєстрації договорів оренди земельної ділянки із земель державної чи комунальної власності тощо. Згідно зі статтями 3–4 Закону України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (у редакції Закону України від 26 листопада 2015 р. № 834-VIII), з метою гарантування державою об'єктивності, достовірності та повноти відомостей про зареєстровані права на нерухоме майно та їх обтяження у про-

цесі реалізації цивільних правовідносин, проводиться державна реєстрація права власності, похідних прав від права власності, права власності на об'єкти незавершеного будівництва, а також державна реєстрація заборони відчуження нерухомого майна та інші обтяження. За результатами правозастосовної діяльності органом управління, у контексті реалізації цивільних правовідносин, проводиться прийняття індивідуального правового акта і видача відповідного процесуального рішення у сфері державної реєстрації прав [12].

Дія права в процесі правового регулювання суспільних відносин забезпечується відповідним механізмом. Такий механізм правового регулювання супроводжує рух соціальних зв'язків у суспільстві. На думку С. Алексєєва, яку поділяє автор, категорія «механізм правового регулювання» існує в теорії права для демонстрації моменту дії та функціонування правової форми [2, 30].

Погоджуючись із О. Скакун, зазначимо, що *під механізмом правового регулювання слід розуміти систему правових засобів, способів та форм, за допомогою яких нормативність права перетворюється на впорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється та забезпечується правопорядок* [13, 535].

Отже, механізм правового регулювання складається з окремих частин, які забезпечують його функціонування на кожному рівні дії права (стадії правового регулювання). Так, механізм правового регулювання структурно складається з таких механізмів: правотворчості, правовстановлення, правореалізації, правозахисту тощо. Кожен

із них, у свою чергу, також містить складові, які забезпечують функціонування правовідносин у межах відповідної стадії правового регулювання з урахуванням особливостей їхньої реалізації. Механізм правореалізації містить у собі такі механізми: праводотримання, правовикористання, правовиконання, правозастосування і правоприпинення. Їхнє існування відображає ті самі соціально-правові аспекти об'єктивної дійсності, що й механізм правового регулювання у цілому, але з більшою конкретизацією. Загальним для них є те, що вони забезпечують втілення змісту правового регулятора (норма права, цивільно-правовий договір тощо) в фактичну поведінку учасників правовідносин.

Індикатором досягнення мети правового регулювання цивільних майнових відносин є функціонування відповідного механізму правового регулювання і його логічне завершення у формі настання наслідків у межах відповідної стадії правового регулювання.

Очевидна складність проблеми механізму правозастосування як складової механізму правореалізації цивільних правовідносин не була вирішена в правовій науці. Більшість розробок із цієї тематики присвячені загально-теоретичним аспектам правового регулювання суспільних відносин або питанню застосування адміністративно-правових норм. Разом із тим універсальність категорії механізму правового регулювання, загальноохоплюючий та міжгалузевий характер не дозволяє розглядати його виключно в межах досліджень теорії права і державного управління.

Співвідношення механізму правового регулювання із наведеними категоріями можна навести графічно:

Механізм соціального управління			
Механізм правового регулювання правовідносин			
Механізм правотворчості	Механізм правовстановлення	Механізм правореалізації	Механізм правозахисту
		Механізм правозастосування	

Дієвість механізму правового регулювання, зокрема механізму правозастосування, в упорядкуванні цивільних правовідносин досягається системою взаємодією правових засобів, способів та форм як його складових (елементів). Розкриття механізму правозастосування у процесі реалізації цивільних правовідносин, окреслення його елементів слід визначити через структуру процесу правозастосування, який відображає загальні закономірності діяльності органів публічної влади.

Отже, механізм правозастосування у приватному праві — це сукупність правових засобів, за допомогою яких унормовується публічно-правова діяльність органу державного управління, яка полягає в упорядкуванні цивільних правовідносин у процесі їх реалізації з метою забезпечення результативності правового регулювання, забезпечення сталого розвитку громадянського суспільства. При цьому сукупність таких правових засобів має бути органічно втілена в механізм правореалізації, складовою якого є механізм правозастосування, і синхронно скерована на забезпечення його функціонування.

Як було зазначено вище, традиційно процес правозастосування включає в себе такі стадії: а) встановлення фактичних обставин справи; б) встановлення правової моделі поведінки суб'єктів правовідносин, тобто співвіднесення життєвої ситуації з конкретною правовою нормою, яка покликана забезпечити її результативність; в) вирішення казусу і прийняття індивідуального правового акта. Таким чином, реалізація процесу правозастосування у цивільному праві України досягається за допомогою таких елементів (правових засобів), які безпосередньо супроводжують і забезпечують кожен із встановлених етапів.

Так, встановлення фактичних обставин справи вимагає наявності конкретного правовідношення, зокрема цивіль-

ного, виявлення змістовної характеристики якого відбувається на першій стадії правозастосування. Крім того, правозастосовна діяльність органу управління сама собою передбачає наявність правовідносин, у межах яких така діяльність і реалізується. У такому разі ми можемо казати про існування цивільного правовідношення як предмета правозастосовної діяльності держави й адміністративного правовідношення як сфери діяльності відповідного органу влади.

Тобто елементом механізму правозастосування є правовідносини. Характер такого елементу специфікується у механізмі правозастосування його подвоєнням: 1) цивільні правовідносини як предмет правозастосування; 2) адміністративні правовідносини як сфера діяльності органу правозастосування.

Встановлення правової моделі поведінки суб'єктів правовідносин передбачає пошук і застосування норми права, за допомогою якої упорядковуються цивільні правовідносини та задовольняються інтереси їхніх учасників. Інакше кажучи, до елементів механізму правозастосування відноситься правова норма.

Норма права створює юридичну можливість існування всього механізму правозастосування. Вона виступає як своєрідне «ядро» в системі суспільних відносин, як така підсистема, спираючись на яку право здійснює перетворення всього масиву зв'язків. Норма впорядковує діяльність органу державної влади з правозастосування, а також визначає межі такої діяльності, що відповідає методологічним засадам діяльності органу державного управління. У цьому аспекті правова норма створює юридичну можливість подальшого розвитку цивільних правовідносин. Вона вказує на ті умови, обставини (факти), за наявності яких правові зв'язки продовжують свій рух.

Нарешті, вирішення казусу і прийняття за його результатом індивідуаль-

ного правового акта створює інерцію подальшого руху цивільних правовідносин. Вказане забезпечується за допомогою такого елемента механізму правозастосування, як юридичний факт. Таким юридичним фактом є акт правозастосування, який є одним із визначальних елементів механізму правозастосування.

Суб'єкт правозастосування обирає оптимальний варіант регулятивного впливу на цивільні правовідносини і втілює його в «життя» за допомогою такого акта. Акт застосування норми права регламентує подальшу поведінку учасників цивільних правовідносин на стадії правореалізації, а тому є засобом реалізації їхніх суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків. Він є організуючою силою забезпечення виконання закону в процесі реалізації цивільних правовідносин і саме тим юридичним фактом, який впливає на подальший розвиток правовідносин.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що правозастосування у правовому регулюванні суспільних відносин є формою забезпечення сталого розвитку цивільних правовідно-

син в Україні. Їхня результативність забезпечується застосуванням правової норми органом публічної влади на стадії правореалізації цивільних відносин. Ефективність такого правового впливу досягається завдяки функціонуванню механізму правозастосування як складової механізму правової реалізації цивільних відносин. Крім того, дієвість правозастосовної діяльності органу влади в забезпеченні результативності цивільних правовідносин досягається на стадії правозахисту, етапом в якому є також правозастосування.

У зв'язку з наведеним, дослідження взаємодії механізму правозастосування з іншими однопорядковими складовими в межах стадії правореалізації, а також визначення характеру застосування правових норм у разі настання обставин негативного порядку (наявність спору про факт і право, неналежне виконання цивільно-правового зобов'язання, делікт) у цивільному праві України, встановлення значення такого застосування у правовому регулюванні цивільних відносин є напрямом подальших наукових напрацювань.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Явич Л. С. Советское право — регулятор общественных отношений в СССР. — Сталинобад, 1957. — 168 с.
2. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. — М., 1966. — 188 с.
3. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. — М., 1982. — Т. II. — 360 с.
4. Чванов О. А. Механизм правоприменения : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. — Саратов, 1995. — 237 с.
5. Общая теория государства и права. Академический курс : в 3 т. / отв. М. Н. Марченко. — М., 2007. — Т. 3. — 528 с.
6. Теория государства и права: Курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. — 2-е изд., перераб. и доп. — М., 2005. — 776 с.
7. Категов А. С. Механизм применения права и правовая система современной России (теоретико-методологический анализ) : дис. ... д-ра. юрид. наук : спец. 12.00.01. — СПб., 2002. — 455 с.
8. Горшенев В. М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. — М., 1972. — 258 с.
9. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / под общ. ред. П. Е. Недбайло и В. М. Горшенева. — М., 1976. — 280 с.
10. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 34. — Ст. 164.
11. Про економічну конкуренцію : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 12. — Ст. 64.
12. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень», та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 834-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 1. — Ст. 9.
13. Скакун О. Ф. Теория держави і права : підруч. / пер. з рос. — Х., 2001. — 656 с.

REFERENCES

1. Yavich L. S. Sovetskoe pravo — regulator obshchestvennykh otnosheniy v SSSR [The Soviet law — a regulator of public relations in the USSR], Stalinobad, 1957, 168 p.
2. Alekseev S. S. Mekhanizm pravovogo regulirovaniya v sotsialisticheskom gosudarstve [The legal regulation mechanism in the socialist state], Moscow, 1966, 188 p.
3. Alekseev S. S. Obshchaya teoriya prava [The general theory of law], Moscow, 1982, vol. II, 360 p.
4. Chvanov O. A. Mekhanizm pravoprimeneniya [The mechanism of application of law], Saratov, 1995, 237 p.
5. Obshchaya teoriya gosudarstva i prava. Akademicheskii kurs [General theory of state and law. The academic rate], Moscow, 2007, vol. 3, 528 p.
6. Teoriya gosudarstva i prava: Kurs lektsiy [Theory of state and law: the academic rate], Moscow, 2005, 776 p.
7. Kategov A. S. Mekhanizm primeneniya prava i pravovaya sistema sovremennoy Rossii (teoretiko-metodologicheskii analiz) [The mechanism of application of the right and system of law of modern Russia (the theoretico-methodological analysis)], Saint Petersburg, 2002, 455 p.
8. Gorshenev V. M. Sposoby i organizatsionnye formy pravovogo regulirovaniya v sotsialisticheskom obshchestve [Methods and organizational forms of legal regulation in a socialist society], Moscow, 1972, 258 p.
9. Yuridicheskaya protsessualnaya forma: teoriya i praktika [The legal procedural form: the theory and practice], Moscow, 1976, 280 p.
10. Pro zakhyst vid nedobrosovisnoi konkurentsii: Zakon Ukrainy vid 7 chervnia 1996 r. № 236/96-VR [About protection against an unfair competition: the Law of Ukraine from June, 7th 1996 № 236/96-VR], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996, no. 34, Article 164.
11. Pro ekonomichnu konkurentsiiu: Zakon Ukrainy vid 11 sichnia 2001 r. № 2210-III [About an economic competition: the Law of Ukraine from January, 11th 2001 № 2210-III], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2001, no. 12, Article 64.
12. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu reiestratsiiu prav na nerukhome maino ta ikh obtiazhen», ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo detsentralizatsii povnovazhen z derzhavnoi reiestratsiiu rechovykh prav na nerukhome maino ta ikh obtiazhen: Zakon Ukrainy vid 26 lystopada 2015 r. № 834-VIII [About modification of the Law of Ukraine «About the state registration of the rights to fast estate and their burdenings», and some other legal acts of Ukraine on decentralisation of powers on the state registration of the rights to fast estate and their encumbrances: the Law of Ukraine from November, 26th 2015 № 834-VIII], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2016, no. 1, Article 9.
13. Skakun O. F. Teoriia derzhavy i prava [Theory of state and law], Kharkiv, 2001, 656 p.

Коструба А. В. Правозастосування — форма реалізації права: досвід феноменологічного аналізу (цивілістичний аспект)

Анотація. Дослідження присвячено аналізу цивільно-правових аспектів правозастосування у правовому регулюванні суспільних відносин, встановленню природи і значення його як інструменту забезпечення їхньої результативності.

Реалізація права розглядається у таких формах, як праводотримання, правовикористання, правозастосування, правовиконання і правоприпинення, які супроводжують рух цивільних правовідносин. З огляду на зазначене, правозастосування у правовому регулюванні цивільних відносин розглядається як етап стадії правореалізації.

Правова природа правозастосування обумовлена об'єктивною необхідністю впливу на поведінку учасників цивільних правовідносин з метою забезпечення її відповідності правовій моделі. Доведено, що підставою правозастосування у процесі реалізації цивільних правовідносин є такий характер їхнього розвитку, реальність і належність якого внаслідок їхньої соціальної цінності забезпечується індивідуально-правовим приписом органу публічної влади. Реалізація суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків у приватно-правових відносинах забезпечується прийняттям індивідуального правового акта органу державного управління.

Розглянуто механізм правозастосування у приватному праві, під яким слід розуміти сукупність правових засобів, за допомогою яких унормовується публічно-правова діяльність органу державного управління, що полягає в упорядкуванні цивільних правовідносин у процесі їхньої реалізації з метою забезпечення результативності правового регулювання і сталого розвитку громадянського суспільства.

Діяльність органу управління в механізмі правозастосування забезпечена системою правових засобів (елементів механізму), сукупність яких має бути органічно втілена в механізм правореалізації, складовою якого є механізм правозастосування, і синхронно скерована на забезпечення його результативності. До таких елементів механізму правозастосування, кожен з яких специфікується у межах відповідної стадії правореалізації, віднесено: норму права, правовідносини і юридичний факт.

Ключові слова: правове регулювання цивільних правовідносин, механізм правового регулювання, форми реалізації права, застосування права, юридичні факти.

Коструба А. В. Правоприменение — форма реализации права: опыт феноменологического анализа (цивилистический аспект)

Аннотация. Статья посвящена анализу гражданско-правовых аспектов правоприменения в правовом регулировании общественных отношений, установлению его природы и значения как инструмента обеспечения результативности таких отношений.

Реализация права рассматривается в таких формах, как правособлюдение, правоиспользование, правоприменение и прекращение, которые сопровождают движение гражданских правоотношений. Учитывая указанное, правоприменение в правовом регулировании гражданских отношений рассматривается в качестве этапа стадии право-реализации.

Правовая природа правоприменения обусловлена объективной необходимостью воздействия на поведение участников гражданских правоотношений с целью обеспечения его соответствия правовой модели. Доказано, что основанием правоприменения в процессе реализации гражданских правоотношений является такой характер их развития, реальность и принадлежность которого в силу их социальной ценности обеспечивается индивидуально-правовым предписанием органа публичной власти. Реализация субъективных гражданских прав и юридических обязанностей в частноправовых отношениях обеспечивается принятием индивидуального правового акта органа государственного управления.

Исследован механизм правоприменения в частном праве, под которым следует понимать совокупность правовых средств, с помощью которых нормируется публично-правовая деятельность органа государственного управления. Она состоит в упорядочении гражданских правоотношений в процессе их реализации с целью обеспечения результативности правового регулирования, развития гражданского общества.

Деятельность органа управления в механизме правоприменения обеспечена системой правовых средств (элементов механизма), совокупность которых органично воплощена в механизме правореализации, составной частью которого является механизм правоприменения. К таким элементам механизма правоприменения, каждый из которых специфицируется в пределах соответствующей стадии правореализации, отнесены: норма права, правоотношение и юридический факт.

Ключевые слова: правовое регулирование гражданских правоотношений, механизм правового регулирования, формы реализации права, применение права, юридические факты.

Kostruba A. Law Enforcement — Form of Law Realization: Phenomenological Analysis Experience (Civilized Aspect)

Annotation. The research is dedicated to the analysis of law enforcement civil aspects in legal regulation of public relations, determination of its character and value as security instrument of their effectiveness.

It is set that law realization is considered in such forms as law fulfillment, law application, law enforcement, law fulfillment and law termination accompanying the motion of civil-law relations.

Law enforcement legal nature is stipulated by the objective necessity to influence on the behavior of participants of such civil-law relations to ensure their compliance with the legal model. It is proved that the reason for law enforcement in the course of civil-law relations realization is such character of their development, reality and affiliation of which in view of their social value is provided individually-legal instructions given by public authority. Realization of subjective civil rights and legal obligations in private relation is provided by the acceptance of individual legal act issued by governmental authority.

Law enforcement mechanism in a private law was considered whereby the combination of legal measures through which public activity of governmental authority is adjusted should be understood, which involves adjustment of civil-law relations in the course of their legal regulation, provision of stable public society development.

Authority's activity in law enforcement mechanism is provided by the system of legal measures (mechanism elements), the total amount of which shall be naturally implemented in law realization mechanism the component of which is law enforcement mechanism in synchronically directed at provision of its effectiveness. To such elements of law enforcement mechanism each of which is specified within the appropriate law realization may be included: legal provision, legal relations and judicial fact.

Key words: legal regulation of civil-law relations, mechanism of legal regulation, forms of law realization, application of law, judicial facts.

Адреса редакції:

Україна, 04107, м. Київ, вул. Багговутівська, 17–21
Телефони: 0 (44) 537–51–00 (головний редактор),
0 (44) 537–51–10 (відповідальний редактор)

www.pravoua.com.ua

*Відповідальність за достовірність інформації, що міститься в друкованих матеріалах,
несуть автори. Редакція не завжди поділяє авторську точку зору.*

Віддруковано у ПАТ «ВІПОЛ»
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4404 від 31.08.2012 р.